

Naslovnica: Plamenici veliko časa preživijo na eni nogi in z drugo spodvito pod telo. Na sliki je mali plamenec. Walvis Bay, puščava Namib. Foto: Tom Turk.

Proteus

Izbaja od leta 1933

Mesečnik za *poljudno naravoslovje*

Izdajatelj in založnik:

Priradoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Daksobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavc

dr. Petra Draškovič Pelc

<http://www.proteus.si>

priradoslovno.drustvo@gmail.com

© Priradoslovno društvo Slovenije, 2018.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavletič

Angleški prevod: Andreja Šalamon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Priradoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 1.600 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Priradoslovno društvo Slovenije, Poljanska 6, 1000 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,50 EUR, za naročnike 4,50 EUR, za upokojence 3,70 EUR, za dijake in študente 3,50 EUR.

Celeletna naročnina je 45,00 EUR, za upokojence 37,00 EUR, za študente 35,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 6100 0001 3352 882, davčna številka: SI 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

Proteus (tiskana izdaja) ISSN 0033-1805

Proteus (spletna izdaja) ISSN 2630-4147

Uvodnik

Reševanje človeštva in njegovega domovanja ni »poslovna« priložnost ...

Uvodnik v prejšnji številki *Proteusa* sem sklenil nekoliko pitijsko in pri tem »zagrešil« prav tisto, kar je v svojem poročilu storil Medvladni odbor za podnebne spremembe, ki vzroka za podnebne spremembe ni »zmogel« z besedo odkrito pripisati kapitalizmu, ampak »zgolj« obdobju industrializacije: »Zdi se, da Medvladni odbor za podnebne spremembe lahko v kapitalističnem družbenem in ekonomskem redu obstaja le kot institucionalno in vsebinsko 'blokirana' ustanova. / Albert Einstein je nekoč dejal: 'Današnjih problemov ne moremo rešiti z enakim načinom razmišljanja, ki je te probleme povzročil.' / Je človeštvo sposobno za ta korak? Je sposobno rešiti sebe in svoj planet?«

Z mislijo Alberta Einsteina sem želel pravzaprav povedati, da bi delovanje Medvladnega odbora za podnebne spremembe lahko »odblokirala« le sprememba, natančneje povedano, zamenjava

obstoječega kapitalističnega družbenega in gospodarskega reda, ki ga zanima predvsem »rast bruto družbenega proizvoda«, torej zgolj neka »posebna« ekonomija, z nekim drugim, katerega temeljno vodilo bo spoštovanje človeka in narave. Pozivom k spremembi sedanjega »reda« se je septembra letos pridružila tudi skupina zaskrbljenih znanstvenikov s področij družboslovja in naravoslovja iz vseh 28 držav Evropske unije. V pismu z naslovom *Evropa, čas je, da prenehamo biti odvisni od rasti* je pozvala Evropsko unijo, njene ustanove in države članice k opustitvi temelja kapitalističnega gospodarskega modela – rasti bruto družbenega proizvoda, ki je bila zadnjih sedem desetletij najpomembnejši gospodarski cilj evropskih držav. V pozivu so zapisali: »Gospodarske politike bi morali ocenjevati na podlagi njihovih vplivov na človekovo blaginjo, rabo virov, neenakost in zagotavljanje dostojnega dela. Tem kazalnikom je treba v odločevalskih procesih dati prednost pred bruto družbenim proizvodom. [...] Nova oblika

ekonomije, ki se osredotoča neposredno na blaginjo ljudi in okolja, lahko omogoči mnogo boljše prihodnost kot ekonomija, ki je strukturno odvisna od gospodarske rasti.«

Toda – ali je človeštvo sploh sposobno za ta korak, je sploh sposobno rešiti sebe in svoj planet? Enako svareči poziv so človeštvu namreč že leta 1972 – torej pred pol stoletja – poslali avtorji danes že skoraj pozabljene, nekoč pa kultne in vizionarske knjige *Meje rasti* (že leta 1974 jo je bilo mogoče prebrati tudi v slovenskem prevodu). Kot kaže sledeči odlomek, je njeno sporočilo mogoče dojeti šele danes, ko človeštvo in njegovo prebivališče, planet Zemlja, doživljata uničevalni pohod »ekonomskega vandalizma«:

»Je boljše poskusiti živeti znotraj te meje tako, da sprejmemo prostovoljno omejitve rasti? Ali je boljše nadaljevati rast, dokler se ne pokaže kaka druga naravna meja, in upati, da bo takrat drug tehnološki skok omogočil še naprej nadaljevati rast? Zadnjih nekaj stoletij je človeška družba ubirala drugo smer tako dosledno in uspešno, da je bila prva možnost domala pozabljena. Marsikdo se morda ne bo strinjal s trditvijo, da se morata naraščanje prebivalstva in rast kapitala kmalu ustaviti. Toda komaj da bo kdo dokazoval, da se lahko materialna rast na tem planetu večno nadaljuje. Na tej točki človeške zgodovine je malo prej zastavljena izbira še vedno mogoča na skoraj vseh področjih človekove dejavnosti. / Človek še vedno lahko izbere svoje meje in se ustavi, kjer se želi, tako da oslabi nekatere od silnih pritiskov, ki ju povzročata kapital in rast prebivalstva, sproži protiukrepe ali pa stori oboje. Taki protiukrepi morda ne bodo popolnoma prijazni. Gotovo bodo povzročili korenite spremembe v družbenih in ekonomskih strukturah, ki so se v stoletjih rasti globoko vtisnile v človekovo kulturo. Druga možnost je, da čakamo, dokler cena tehnologije ne postane višja, kot si jo bo družba lahko privoščila, dokler ne bodo stranski učinki tehnologije sami zadušili rasti ali dokler ne postanejo problemi tako veliki, da jih niti tehnološko ne bomo mogli rešiti več. Na vsaki od teh točk izbira meja ne bo več mogoča. Rast bodo ustavili pritiski, ki ne bodo več odvisni od človeka, in ti utegnejo biti mnogo hujši od tistih,

ki bi si jih izbrala družba sama. [...] Ugotovljamo, da je tehnološki optimizem najbolj običajna in najbolj nevarna reakcija na naša spoznanja. Tehnologija lahko odpravi simptome, dejanske vzroke pa pušča nedotaknjene. Vera v tehnologijo kot najučinkovitejšo rešitev vseh problemov lahko odvrne našo pozornost od najpomembnejšega problema – problema rasti v sistemu, ki je omejen – in nam preprečuje, da bi ga učinkovito razrešili.« Lep primer take »vere« je »futuristična« tehnologija zajemanja ogljikovega dioksida iz zraka. Podnebno krizo naj bi reševali z njo, ne pa z ukinjanjem fosilnih goriv, ki zaradi ogromnih izpustov ogljikovega dioksida *povzročajo* katastrofalno segrevanje Zemljinega ozračja. Ironija je, da bo kapitalizem ustvarjal dobičke z odstranjevanjem ogljika, ki ga je z dobički sam proizvedel ... Prav perverzno pa bi šele bilo, če bi dobičke ustvarjal na oba načina hkrati ...

Problem rasti je kritično analiziral že Karl Marx, in sicer v tretjem delu *Kapitala* (izšel je leta 1894): »Proizvodnja se ne ustavi tam, kjer bi to zahtevala zadovoljenost potreb, temveč tam, kjer to zahtevata proizvodnja in realizacija dobička ... Prava meja kapitalistične proizvodnje je kapital sam. Meja je v tem, da se kapital in samopovečanje njegove vrednosti pojavljata kot izhodišče in konec, kot motiv in smoter proizvodnje; *da je proizvodnja samo proizvodnja za kapital, ne pa nasprotno, da bi bila proizvajalna sredstva za čedalje širše oblikovanje življenjskega procesa v korist družbe proizvajalcev.*« Še bolj jasno povedano: v sami naravi kapitalizma je neskončna rast kapitala, ki se nam kaže kot nenehen lov za dobičkom, ne pa »blaginja ljudi in okolja«. Najpomembnejši problem je kapitalizem sam.

Prav kapitalizem, ki je s svojimi uničujočimi učinki »povzročil« nastanek Mednarodnega odbora za podnebne spremembe, hkrati tudi »blokira« njegovo delovanje. Kako naj namreč vlade, ki so skoraj vse kapitalistične, nadzorujejo Mednarodni odbor za podnebne spremembe, ki njihovemu »nelepemu« licu ves čas nastavlja ogledalo? Reševanje človeštva in njegovega do-movanja ni »poslovna« priložnost ...

Tomaž Sajovic